

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 10 juni 2026

Mål nr
Ä 1634-26

PARTER

Klagande

M.Z.

Ombud: Advokat L.K.

Motpart

Kriminalvården

Sektionen för allmän klientjuridik Syd

Adress hos ombudet

Ombud: P.L.

SAKEN

Särskild föreskrift om vistelseförbud m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut 2026-02-18

i mål Ä 5889-25

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen undanröjer hovrättens beslut och återförvisar målet till hovrätten för fortsatt behandling.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

M.Z. har i första hand yrkat att Högsta domstolen undanröjer hovrättens beslut och återförvisar målet till hovrätten för fortsatt behandling. Han har i andra hand yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens beslut fastställer tingsrättens beslut.

Kriminalvården har motsatt sig M.Z.s yrkanden.

SKÄL

Bakgrund

1. Inför att M.Z. skulle frigges villkorligt från ett längre fängelsestraff beslutade Kriminalvården om en särskild föreskrift som skulle gälla under ett år från det att han blev villkorligt frigiven. Enligt föreskriften får M.Z. inte vistas i ett område som täcker stora delar av Landskrona, bland annat det område han är folkbokförd i och där hans familj bor.

Kriminalvården beslutade samtidigt om elektronisk övervakning för att kontrollera föreskriften.

2. M.Z. överklagade beslutet till övervakningsnämnden, som avslog överklagandet. Efter överklagande till tingsrätten hölls sammanträde där, vid vilket M.Z. var närvarande och hördes. Hans uppgifter sammanfattades i tingsrättens protokoll över sammanträdet.

3. Tingsrätten biföll överklagandet och upphävde besluten om vistelseförbud och elektronisk övervakning.

4. Kriminalvården överklagade tingsrättens beslut och yrkade att övervakningsnämndens beslut skulle fastställas. I hovrätten anförde Kriminalvården ytterligare omständigheter till stöd för att det fanns ett behov av ett vistelseförbud och att ett sådant var proportionerligt.

5. M.Z. motsatte sig ändring av tingsrättens beslut och bestred de omständigheter som Kriminalvården hade anfört. Han gav in ny bevisning avseende risken för återfall i brott och frågan om proportionalitet.

6. M.Z. begärde att hovrätten skulle hålla sammanträde. Han anförde att frågan om vistelseförbud var viktig och att det därför var av stor betydelse för honom att komma till tals i hovrätten. Kriminalvården ansåg att det inte var behövligt att hålla sammanträde i hovrätten eftersom prövningen var begränsad till en rättslig bedömning av omständigheter som redan var klarlagda i ärendet.

7. Hovrätten har beslutat att avslå M.Z.s begäran om sammanträde och samtidigt fastställt övervakningsnämndens beslut. Som skäl för att inte hålla sammanträde har hovrätten angett att M.Z. hörts vid tingsrätten och att det därför inte varit behövligt med ett sammanträde även i hovrätten. I sak har hovrätten angett att uppgifterna från Kriminalvården samt M.Z.s tidigare brottslighet ger stöd för att det finns behov av vistelseförbudet. Hovrätten har ansett att förbudet är proportionerligt.

Vad målet gäller

8. Frågan i Högsta domstolen är om det har funnits förutsättningar för hovrätten att avgöra målet utan att hålla sammanträde.

Muntlig handläggning enligt ärendelagen

9. Av 37 kap. 11 § första stycket brottsbalken framgår att överklaganden av beslut som avser föreskrifter vid övervakning under

villkorlig frigivning och elektronisk övervakning handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen).

10. Förfarandet i domstol är som huvudregel skriftligt men sammanträde bör ingå när det kan antas vara till fördel för utredningen eller främja ett snabbt avgörande av ärendet (se 13 §).

11. Domstolen ska hålla sammanträde om det begärs av en enskild part. Sammanträde behöver dock inte hållas om ärendet inte ska prövas i sak, om avgörandet inte går parten emot eller om ett sammanträde på grund av någon annan särskild omständighet inte behövs. (Se 14 §.)

12. Vid bedömningen av om det finns förutsättningar att avgöra ett mål utan att hålla sammanträde ska hänsyn tas till de mer generella krav på en rättvis rättegång som följer av 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och artikel 6.1 i Europakonventionen. Såväl Högsta domstolen som Europadomstolen har i flera avgöranden uttalat sig om dessa krav (se bl.a. ”Lägenheten på Filmgatan” NJA 2023 s. 1010 p. 17–23 med vidare hänvisningar).

Behovet av sammanträde i hovrätt

13. Utgångspunkten enligt ärendelagen är alltså att sammanträde ska hållas om det begärs av en enskild part. För att domstolen ska kunna avstå från att hålla sammanträde förutsätts då, om det är fråga om att pröva ärendet i sak och avgörandet kan gå parten emot, att det på grund av någon annan särskild omständighet inte behövs något sammanträde.

14. Avgörande för bedömningen av om den förutsättningen är uppfylld vid prövning av ett ärende i hovrätt är vilka frågor som är aktuella och möjligheterna för rätten att göra en fullständig prövning med stöd av det skriftliga materialet. Behovet av muntlighet är generellt sett avsevärt mindre om den enskilde parten har hörts i tidigare instans, särskilt när det

inte råder någon oklarhet av rättslig betydelse rörande sakfrågorna i ärendet (jfr prop. 1995/96:115 s. 158). Förhållandena kan emellertid skifta och en bedömning måste alltid göras i det enskilda fallet.

15. När hovrättens prövning innefattar en bedömning av faktiska förhållanden är behovet av sammanträde ofta större, särskilt om sådana förhållanden har stor betydelse för utgången. Men även i sådana fall kan det finnas förutsättningar att avgöra ärendet utan sammanträde om prövningen kan ske på ett fullgott sätt, något som i regel förutsätter att underlaget för prövningen i allt väsentligt är detsamma i båda instanserna.

16. Vid bedömningen av om sammanträde behövs ska ärendets betydelse för den enskilde beaktas. Om det rör sig om en för den enskilde mycket ingripande åtgärd talar det ofta för att det bör hållas ett sammanträde även i hovrätt. (Jfr ”Den misskötta samhällstjänsten” NJA 2015 s. 155 p. 34 och ”Hovrättens förvaltarskapsprövning” NJA 2023 s. 904 p. 25–28.)

Bedömningen i detta fall

17. M.Z. har begärt sammanträde i hovrätten. Det har varit fråga om en prövning av ärendet i sak och avgörandet har gått honom emot. Under dessa förhållanden har det krävts att det på grund av någon särskild omständighet inte har behövts något sammanträde.

18. Hovrättens prövning har innefattat en bedömning av faktiska förhållanden som parterna har varit oense om och där det dessutom tillkommit nya omständigheter och ny bevisning efter tingsrättens prövning. Det har således inte varit fråga om att ta ställning till redan klarlagda förhållanden. Hovrätten har inte heller kunnat fullt ut ta del av M.Z.s uppgifter från förhöret i tingsrätten eftersom dessa endast framgår av en kort sammanfattning i tingsrättens beslut.

19. Vid bedömningen ska också beaktas att ärendet gällt åtgärder som för M.Z. varit av mycket ingripande slag.

20. Det har mot denna bakgrund inte funnits förutsättningar för hovrätten att avgöra ärendet utan att hålla sammanträde. Hovrättens handläggning har innefattat ett sådant rättegångsfel som medför att det överklagade beslutet ska undanröjas och ärendet återförvisas till hovrätten för fortsatt behandling.

21. Vid denna bedömning saknas det skäl att närmare gå in på det förhållandet att hovrätten har avgjort ärendet till M.Z.s nackdel utan att dessförinnan ge honom tillfälle att slutföra sin talan.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Petter Asp, Johan Danelius, Margareta Brattström (referent) och Erik Lindberg. Föredragande har varit justitiesekreteraren Amanda Landell.